

Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva (XXXV.)

„Bylina Maštakal, ktorej je zem plná, nech ma očistí!
Pred vami nech žiarim ako rastlina Kankal, nech sa len
knesem a čistý som ako bylina Lardu!“

(z výše 2000 rokov starej babylonskej – asýrskej klinopisnej zbierky
Maku/Maglu/Spaľovanie I., 10 – 12)

Mandragora lekárska - kráľovná magických rastlín (z Flora Graeca Sibthoriana, 1813)

Symbolom Slnka a snečných bohov (Ra, Šamaš, Lugh, Hélios, Belenos...) bola oddávna trsť obyčajná/Phragmites australis, tvoriaca faraónovo žezlo a podľa židovskej Kabaly priradená k číslu 12 ako prejavu moci. Údajne ju výsmešne ako „kráľovi Izraela“ vložili do ruky aj Ježišovi pred ukrižovaním. Kelti zapalovali jej stebľa a vystreľovali ich po vzore Lughu počas letného slnovratu k východu. Podľa antickéj mytológie si Pan/Faunus z nej vyrobil pišťalku, pomenovanú Syrix (šalmaj) po nymfe, ktorá sa pred jeho žiadostivosťou premenila na trsť. K svätajánskym rastlinám patrí aj rohovník obyčajný/Cerantia siliqua (svätajánsky chlieb, gr. kerátion, arab. qirat/karát, ktorého semená používali zlatníci na váženie drachamov a zlata), ľubovník bodkovaný/Hypericum perforatum (antidepressívny svätajánsky kvet na zaháňanie diabla, chrániaci pred bleskom a vyvolávajúci eufórie), Artemidin vitex jahňaci/Vitex agnus-castus (svätajánske drevko, obsahujúce tlmíči žiadostivosti – vitexin, takže jeho semená piperella užívali kresťanskí mnisi/mnišky a kňazi na dodržanie celibátu), volovec vrbovitý – volské oko/Buphtalmum salicifolium (svätajánska žltá hviezda), ríbezlá červená/Ribes rubrum (svätajánske strapce), spomenutá ruta voňavá/Ruta graveolens (svätajánska čarovná „bylina milosti“ využívaná exorcistami ako Herba de fuga demonis; mužmi pri znižovaní a ženami pri zvyšovaní libida), kostihoj lekársky/Symphytum officinale, machovička položená/Sagina procumbens, krítkovník hlíznatý/Scrophularia nodosa, tučnosť hlíznatý/Crassula major, rozchodník veľký/Sedum telephium, rimbaba obyčajná/Pyrethrum parthenium, pestrec mariánsky/Silybum marianum, fialka voňavá

viola odorata, ale aj bylina podsvetia a smrti – petržienka hradný/Petroselinum crispum, horčica biela/Sinapis alba, eliminátor tvorby spermií, materského mlieka a bradavic – lastovičník väčší/Chelidonium majus (kvitnúci od priletu po odlet lastovičiek), pôvodne iránsky vyše 5000 rokov využívaný cesnak kuchynský/Allium sativum a pôvodne stredoázijský cesnak cibulový/A. cepa (cibula), dnes dovážaný na Slovensko až z Tasmánie. Cesnak jedli už stavitelia pyramíd, moreplavci, vojaci, okrádači mŕtvol počas moru a s obľubou Semiti. Pridávali ho aj do kadidla a Číňania ním liečili lepru. V Egypte mu dokonca zasvätili osobitné božstvo na ochranu proti hadom. Do pohanských i svätajánskych ohňov v Európe, ako ochranu proti bleskom, hadom a zlým duchom, vhadzovali často papradie, najmä osmundu kráľovskú/Osmunda regalis, Venušín orličník obyčajný/Pteridium aquilinum a papraď samčiu/Dryopteris filix-mas, z ktorej koreňov pripravovali nápoj lásky. Posvätnú svätajánsku mäť voňavú/Mentha suaveolens (tiež mäť vodnú/M. aquatica a mäť klasnatú/M. spicata) trhali 24. júna za úsvitu. Podľa gréckej mytológie išlo o vodnú vilu Minthu, ktorá sa zamilovala do Háda, za čo ju jeho manželka Persefona premenila na túto rastlinu. Na Apeninskom polostrove ju sypali na dlážku kostolov (Erba Santa Maria) a pestovali v kláštoroch. Židia ňou, ako Šalamúnovou bylinou, čistili dlažbu synagóg a Kelti považovali za najposvätejšiu rastlinu. Na podlahu svätýň a do kúpeľov ju sypali aj Gréci, podľa ktorých jej užívanie zlepšovalo myslenie. Rimania ju priviezli do Veľkej Británie, kde sa stala kostolnou – biskupskou rastlinou. Arabi ju dodnes využívajú ako čajovinu na posilnenie mužnosti. V rámci sviatkov Ostara a Coamhain Kelti sypali do kadidla aj rebríček bertrámový/Achillea ptarmica (bertrám), ktorý niektoré národy šňupali „na prečistenie hlavy“. Na Coamhain sa do kúpeľa, kadidla, nápojov a potravín pridával alexandrijský petržien – Diove smyrnium černooplodé/Smyrnium olustrum s voňou myrhy (do 18. storočia pestované ako zelenina, ktorej semená nahrádzali čierne korenie). Významnou rastlinou letného slnovratu, ktorou sa na žito farbili rúcha, bol Venušín vres obyčajný/Calluna vulgaris, zasvätený Esét a Usirovi, premeneného na tento druh v Byblose, obdobne ako Attisa bohyňou Kybelé. Vyrábali z neho metličky (gr. kalluna) a jeho spaľovaním prívolaávali dažď. Piktovia v Škótsku z neho varili pivo a Walesania čaj. Miestami vres nahrádzal vresovec bylinný/Erica herbacea alebo vresovec stromovitý/E. arborea; pri výrobe metiel vresovec metľovitý/E. scoparia. Vetry letného slnovratu (svätajánske ohne), obdobne ako očistné ohne vestáliek, museli byť z dubového dreva a nedohorené drevko sa stávali talizmanom. Väčšiu talizmanovú hodnotu však malo drevo z duba zasiahnutého bleskom. Druid bolo označenie človeka obdareného múdrosťou duba, ktorý znázorňovali viaceré európske národy ako os sveta (axis mundi). Dub letný/Quercus robur, ale aj iné mohutné druhy dubov, považovali za najuctievanejších otcov ľudstva. Gréci v Arkádii sa nazývali Synovia duba – Eggenoi Dryos. V jednej z najstarších veštiarní sveta, v Dodone, rástol posvätný dubový háj s Diovým dubom. Obdobne vo Vatikáne chránili dub starší ako Rím, ešte s etruskými znakmi. Dub patril nielen k atribútom Dia/Jupitera, ale aj Donara, Baldra, Dagdu, Thora, Odina, Janusa, Háda, Jahve, Alláha, Taranisa, Višnu, Indru, Ukka, Perúna, Cernunna, Hóra; taktiež bohyň Kybelé, Rhea a Ceridwen. Z kóry duba sa pripravoval čajovinový odvar a z dubových listov víno. „Ženským“ protipólom duba

bola lipa, z ktorej kvety sa dodnes využívajú ako čajovina. Počas letnej rovnodennosti Germáni zakladali ohne z hloh jednosemenného/Crataegus monogyna, zasvätené Thorovi. Aj Kelti hloh pokladali za posvätný a jeho svojvoľné stínanie trestali smrťou. Kvitnúcim konárom oznamovali Beltane. Ženy si počas tohto sviatku natierali telo olejovitou esenciou z jeho kvetov a pili z nich odvar (na Herfest víno z jeho plodov), aby boli príťažlivejšie. Germáni a Galovia (miestami dodnes v Nemecku a vo Francúzsku) pred príchodom svojej vyvolenej zapichovali do zeme hlohové konáre, obdobne ako inde brezové májky, čím vyjadrovali svoju sexuálnu túžbu. Hloh sa pre vôňu ženskej sexuality využíval aj počas rituálov kultu „zelenajúcej“ sa Chloris/Flóry (Florálie 28. apríla až 3. mája), organizované hétérami (meretrix). Opatrovkyňa vetrov Cardea vypúšťala a zatvárala vetry hlohovou vetvičkou. Pri liečivých prameňoch aj chorí kresťania vešali časti odevu na hloh, aby vietor odvíjal ich prosby a modlitby k Bohu (analogicky v Nepále a Tibete túto funkciu plnia modlitebné vložky, v Japonsku doštičky, v Číne a Kórei šťastie zvončeky). Vo viacerých krajinách rituálne spaľovali aj vetvičky rododendron špinatého/Rhododendron lepidotum a rododendron stromčekovitý/R. arborescens (azalky stromčekovité); borievky netalovej/Juniperus sabina (netata), borievky červenej/J. oxycedrus, borievky obyčajnej/J. communis a borievky indickej/J. indica, jedle bielej/Abies alba, jedle posvätné/A. religiosa (oyametl), cyprusa vzdýzeleného/Cupressus sempervirens, cyprusa Benthamova/C. benthami, cyprusa kadidlového/C. thurifera, spomenutého tisovca mexického/Taxodium mucronatum (aueuete), borovice lesnej/Pinus sylvestris (sosny), živicu z Poseidonovho a germánskeho posvätného stromu – smrekka obyčajného/Picea abies. Spaľované Ocotl/Ocoté pochádza najmä z borovice mexickej/P. ayacahuite (ayahquauaitl) alebo Lacadónskeho „rovného stromu“ tähte – borovice chiapaskkej/P. chiapensis. V deň jarného slnovratu, na Ostaru, a neskoršie na Veľkú noc, ľudia konzumovali hadí koreň – hadovník väčší/Bistorta major, ktorý Gréci zasvätili Héliovi a Apollónovi a iné národy Cernunovi, Brigit, Belovi. Gréci a Rimania jedli ako zeleninu aj ligurček lekársky/Levisticum officinale,

Vitex jahňaci – rastlina sv. Jána (z byzantského Codex Aniciae Julianae z roku 512, založeného princeznou Julianou Aniciou; dnes súčasť zoznamu UNESCO Pamäť sveta)

Divozel malokvetý – rastlina sv. Fiakra (z Flora Portugaise, 1815)

neskoršie v kláštoroch pridávaný aj do kúpeľov. Rastlinu Matky Zeme Cerriidwen – *trebul'ku voňavú/Anthriscus cerefolium* pestovali Rimania okolo táborov a kresťania jedli po pôste na Zelený štvrtok. Očisťovala myseľ a vnútorné orgány. Prostredníctvom nej na Samhain (keltský Nový rok z 31. októbra na 1. novembra) ľudia komunikovali s duchmi; pridávali ju do kadidla, pili z nej čaj a fajčili jej listy. Rituálnu rastlinu bohýň lásky Isis, Afrodity a Venuše – *štiav lúčny/Acetosa pratensis* jeme surový alebo ako prívarok aj v súčasnosti. *Pohánka jedlá/Fagopyrum esculentum* často nahrádzala obilie (najmä v Japonsku) a do kadidla sa pridávala pri obrade nadobudnutia bohatstva. Dodnes sa ako pochutina využíva *kôpor voňavý/Anethum graveolens*, v minulosti vylúhovaný vo víne ako afrodisiakum. Nesmel chýbať pri rituáloch sviatku Beltane. Kôprová vňať slúžila ako ochrana pred čarami, vešali ju nad kolisky, vkladali do talizmanov a puritáni dávali žuť deťom pri dlhých bohoslužbách. Do vína namáčali Kelti aj pestovanú magickú rastlinu radosti a odvahy – *borák lekársky/Borago officinalis*, ktorý aplikovali pri rituáloch počas sviatku Lugh. V minulosti pripravovali k rituálom z *lopúcha väčšieho/Arctium lappa*, resp. *lopúcha menšieho/A. minus* spolu s pápovou silné víno alebo lopúchové pivo ako nápoj očisty a ochrany. Lopúchový koreň vkladali do amuletov a lopúchové listy do kadidla na okiadenie interiérov domov. Na ochranu nehnuteľnosti sa využívala aj čarovná/čarodějnícka a počas sviatku Beltane posvätná bylina – *nátržník husí/Potentilla anserina*, ale aj *nátržník priamy/P. recta*, *nátržník vzpriamený/P. erecta* a *nátržník plazivý/P. reptans*. Nátržník údajne zaručoval lásku, peniaze, zdravie, silu a múdrosť, pričom túto bylinu hádzali do ohňa, do kadidla na vykadenie svätých, do kúpeľa a prvomájovej čaše (Maibowle). Do nej Germáni pridávali aj marinku voňavú – *lipkavec marinkový/Galium odoratum (Asperula odorata)*, prípadne *lipkavec syridlový/G. verum* alebo *lipkavec obyčajný/G. aparine*. Táto rastlina nemohla chýbať pri sviatku Beltane a neskoršie ani v kostoloch ako ochrana proti zlu, napríklad vo forme girland. Zasvätili ju sv. Pavlovi a sv. Barnabášovi (11. jún), ale aj Panne Márii ako súčasť jej lôžka. Šnupali ju, pridávali do kadidla a využívali aj ako ochranu proti mŕtom. Obdobne sa mariánskou rastlinou stal Jupiterov divozel malokvetý/*Verbascum thapsus*, atribút patróna záhradkárov a chorých na pohlavné choroby sv. Fiakra (pustovníka

Fiacre pri Meaux, 30. augusta), ktorého stonky namáčali do oleja a počas rituálov používali ako pochodne. Jeho sušené listy fajčili alebo ich vkladali do vychodenej obuvi ako vložku. V Indii divozel, ktorý neskoršie introdukovali aj do Severnej Ameriky, vešali do okien a nad dvere proti zlým duchom. *Valeriánu lekársku/V. officinalis* považovali za všeliek a pestovali aj v kláštoroch. Ako korenie, voňavku, podporovateľa lásky, ochrankyňu pred bleskami a všetkému zlému ju poznali a chránili od Škandinávie cez Grécko, Perziu až po Čínu. Za „indickú valeriánu“ považovali spomenutý *nardovník jatamanský/Nardostachys jatamansi/grandiflora* (vzácný nard), prípadne *nardovník čínsky/N. chinensis* (jap. kanshoko). V kláštoroch pestovali aj Apollónovu *senovku grécku/Trigonella foenum-graecum*, ktorú Egypťania používali pri balzamovaní, ženy v Afrike až Strednej Ázii na zväčšenie prsníkov a Kelti pri oslavách Lughnasa. Taktiež *vikovec obyčajný/Aristolochia clematitis*, sypaný do kadidla s prosbou porodenia syna a používaný na ochranu proti hadiemu jedu. Indiáni na ochranu proti zlým duchom a na hojenie rán využívali *valeriánu lesnú/Valeriana sylvatica*. *Angelika lesná/Angelica sylvestris*, ktorú nazývali korením sv. Ducha, patrila k hlavným prostriedkom proti moru. Indiáni ju (v Číne *angeliku čínsku/A. sinensis*) využívali ako rituálnu rastlinu tak, ako aj uvedenú *čemericu čiernu/Helleborus niger* (Vianočnú ružu). Prvý cisár Svätej ríše rímskej, Karol Veľký, prikázal pestovať proti zlu, moru, ohňu a vojne ochrankyňu pred bleskom – Jupiterovu *skalnicu strechovitú/Sempervivum tectorum*. Cernunnov a neskôr svätôjanský *rebríček obyčajný/A. millefolium* zastavoval krvácanie (podľa mytológie už z rán Achillea), slúžil k zaháňaniu zlých duchov, vešteniu aj v Číne, spaľovaniu v kadidlách, najmä počas letného slnovratu, pridával do fajčiva a čajových zmesí. Kelti šnupali, fajčili, pili odvar, sykali do kadidla a do kúpeľa aj pre nich posvätnú Cernunnovu *betoniku lekársku/Betonica officinalis*, ktorú pestovali kresťania v kláštoroch a okolo pohrebisk na ochranu proti zlým duchom. Počnúc sviatkom Beltane až po sviatky Lughnasa a Samhain pridávali do kadidla Panov/Faunov *zemlezk kozí/Lonicera caprifolium*, známy ako rastlina nesmrteľnosti, z ktorej víno pôsobilo ako afrodisiakum. Za rastlinu nesmrteľnosti/večnej blaženosti, ktorá otvára nebeskú bránu, kresťania označili aj Freyjínu bylinu pohlavnej žiadostivosti – *prvosienku jarnú/Primula veris* (kašku) a *prvosienku bezhyľovú/P. vulgaris* (kľúč sv. Petra). Pôvodne ju využívali druidi a kňazky v rituáloch proti zlu. Pridávali ich na Beltane do kúpeľa, kadidla, vína a piva, vili z nich vence, pripravovali prvosienkové víno a čajový odvar, prípadne jedli ako zeleninu. Skoro do každého kadidla pridávali oriešok alebo olej z *muškátovníka voňavého/Myristica fragrans*, obsahujúceho myristicín s podobnými účinkami ako halucinogénny alkaloid – meskalín (identifikovaný v roku 1896), ktorý Indiáni v Mexiku a USA získavajú dodnes najmä z *lofofory Williamsovej/Lophophora/Echinocactus williamsii* (peyotl) peyote, nazývaného misionármi aj „diabol koreň“) a Indiáni v Andách najmä z *kaktusu sv. Petra (San Pedro) – Trichocereus pachanoi* (nápoj achuma), *T. peruvianus*, *T. terscheckii*, *T. macrogonus* (meskalín obsahuje aj *Stetsonia coryne*, *Echinopsis werdermannianus*, *Opuntia cylindrica*, *Lophocereus schottii*). Omamné látky obsahujú aj ďalšie druhy kaktusovitých rastlín, napríklad tzv. *peyotillo – Turbinicarpus pseudomacrolele*, *Astrophytum myriostigma*, *Obergonia denegrii*, *Pelecyphora aselliformis*, *Aztekium ritteri*, *bakana/bakanawa – Coryphantha compacta*, *pitáillo – Echinocereus triglochidiatus*, bezostnatý *bradvkovec (hikuri/wichuriki) – Mammillaria senilis*, *pavúkovec Gymnocalium gibbosum*, *cawe/wichowaka – Pachycereus pecten-aboriginum*, *cochinito – Solisia pectinata*, *chikuli – Echinocactus grusonii*, *saguaro – Carnegiea gigantea/Cereus giganteus*, *abrojo/cardón – Opuntia*

imbricata; z iných tiež *Noptocactus ottonis*, *Neoraimondia gigantea*, „živé kamene“ *hikuli – Ariocarpus retusus* ako nepravý peyotl avšak so silnejšími účinkami alebo *hikuli mulate – Epithelantha micromeris*, ktorá podľa Indiánov predlžuje život, zostruje zrak, umožňuje komunikáciu s predkami a chráni pred zlom. Aztékovia k vešteniu využívali omamný ker – *koralník americký/Erythrina americana/coralloides*, nazývajú *chilicote*, resp. *trompanquahuitl*. Kmeň Tarakuma dodnes za týmto účelom vyhľadáva *koralník vejárovitý/E. flabelliformis*. Aztécki šamani sa nezaobišli bez účinkov kra *solandra hueipatl/Solandra brevicalyx*, ktorý pre vedu objavil švédsky botanik Daniel Carl Solander – účastník prvej Cookovej výpravy okolo sveta (1733 – 1782). Medzi omamné kry v Mexiku sa radia aj *brugmansia zlatá/Brugmansia aurea*, zvaná „anjelská trúba“ (Lipa-ca-Tu-Ue), *hejmia vrboľistá/Heimia salicifolia*, zvaná *sinicuichi*, a list bohov – *kalea zakatékska/Calea zacatechichi*, medzi indiánskymi šamanmi známa ako „horká tráva“. Indiáni v Andách od Panamy po Chile obľubujú omamné účinky krov *borrachero/taique – desfontainie trnitej/Desfontainia spinosa*, pomenovanej po francúzskom botanikovi René L. Desfontainovi (1750 – 1833) a šanši/shanshi – *garbiarnika dúškolistého/Coriaria thymifolia*, resp. *garbiarnika myrtolistého/C. myrtifolia*. Za *borrachero* šamani v Kolumbii považujú aj *fialkovec fuksiovitý/Lochroma fuchsoides*, *brunfelziu chiricaspí/Brunfelsia chiricaspí* a strom *durmanovec jedovatý/Methysticodendron amesianum*; brazílski šamani *kladivník hladký/Cestrum laevigatum*. Kým halucinogénne účinky *viroy krásnolistej/Virola calophylla* (yaku) a *viroy krásnolistovej/V. calophylla* (paricá) mohli využívať výlučne šamani, iné viroy – *V. theiodora* (epená/nyakwana) všetci muži kmeňa. Amazónski Indiáni šnupajú aj prášok „rape dos indos“ z morušovitej *makuiry tvrdoľistej/Maquira sclerophylla*. Od Mexika až po Falklandy a Nový Zéland rastie omamná *pernettya/Pernettya turens*, nazývaná domorodcami tagli/huedned. Pomenovali ju podľa francúzskeho botanika a cestovateľa Antoina Pernettya (1716 – 1801). Indiáni južne od Kanady pri rituáloch využívajú vesrovcovitú omamnú *gaultériu indiánsku/Gaultheria shallon*, južnejšie *sidu špicatú/Sida acuta* – *chichipe*. V Utahu pijú tzv. mormónsky čaj z *chvojníka*

Muskatovník voňavý – prísada kadidiel (z Codex Leonhart Fuchs, 1501 – 1566, z univerzity v Tübingene)

smútočného/*Ephedra funerea*. V Číne vyše 5000 rokov poznajú omamné účinky chvojníka čínskeho/*E. sinica* a cezalpinie plotovornej/*Caesalpinia sepiaria* (yun shila). Zo sapanu – cezalpinie sapanovej/*C. sappan* v Indii a Malajzii vyrábajú aj čierne farbivo a atrament. Asi 80 % moslimov v Jemene namiesto alkoholu žuje listy (na jedného pripadá až 2,5 kg) z omamného kra – kanaválie primorskej/*Canavalia maritima*. V Saudskej Arábii sa jej listy fajčia spolu s tabakom, v Somálsku z nich pijú čaj, v Etiópii a Keni pripravujú medové víno a cesto. V Etiópii konzumujú aj katu jedlú/*Catha edulis*, ktorá obsahuje katedulíny s účinkami ako amfetamíny. K iniciácii a kontaktu s predkami slúžia v kulte Bwiti (Gabun, Kongo) ibogaíny získané z koreňov omamnej tabernantie iboga/*Tabernanthe iboga*. Hotentoti v Južnej Afrike žujú korene (channa) poludňovky skrútenej/*Mesembryanthemum tortuosum*. Na Fidži i na ďalších ostrovoch Pacifiku pijú mliečny nápoj z koreňov piepora opojného/*Piper methysticum*, známeho ako kawa-kawa. Omámenie spôsobujú aj zanováč kanárska/*Chamaecytisus canariensis* a austrálske duboizie. Pre vysoký obsah pyridinového nikotínu a anabasínu tradične austrálski domorodci žujú pituri – duboiziu Hopwoodovu/*Duboisia hopwoodii*.

Tropánový alkaloid skopolamín, ktorý je päťkrát toxickejší než atropín, získava sa z inej austrálskej ľuľkovitej duboizie (*D. myoporoides*, prípadne z *D. leichhardtii*). Medzi „božskými“ halucinogénmi nemôžu chýbať ani huby, najmä holohlavec mexický/*Psilocybe mexicana/coerulescens*, ktorý obsahuje psilocybin s účinkami ako LSD. Pôvodní obyvatelia Mexika túto hubu nazývali teonanacatl (še-to, resp. toška) tak, ako aj golierovku/*Stropharia*, kapučinovec/*Conocybe* a zvonovec/*Panaeolus*. Z asi 300 druhov holohlavcov predstavuje jedna tretina halucinogény, ktoré sa napríklad v Thajsku bežne pridávajú do potravín a nápojov. Na Slovensku rastú holohlavec český/*P. bohemica*, holohlavec srbský/*P. serbica* a holohlavec končistý/*P. semilanceata*. V minulosti sa pri rituáloch aplikovala aj muchotrávka červená/*Amanita muscaria*, ktorá obsahuje okrem muskarínu a muskaridínu aj halucinogény – muscimol a kyselinu iboteovú. K „šaleným“ hubám (vyvolávajúcim šialenstvo) patrili aj štitovka vrbová/*Pluteus salicinus*, príblička red'kovkovitá/*Mycena pura*, vláknica medenková/*Inocybe aeruginascens*, šupinovce medenkovy/*Gymnopilus aeruginosus* a iné druhy (napríklad hriab rukávový/*Boletus manicus*, nazývaný nonda, prášnica/*Lycoperdon mixteorum*, zvaná gi-gi-wa, plávka/*Russula agglutina*, motýľovka/*Copelandia*). Osobitne treba uviesť bežný námel na raži – kvjaníčku purpurovú/*Claviceps purpurea*, ktorá obsahuje ergometrín a ergotamín ako deriváty kyseliny lysergovej, pôsobiacej ako LSD. Kvôli omamným účinkom domorodci oddávna využívali aj niektoré liany a popínave rastliny, napríklad v Amazónii caapi-pinima, známou ako štvorkrídlovka opojná/*Tetrapteris methystica*, v lesoch Kolumbie až Peru ayahuasco, resp. yage (*Banisteriopsis caapi*), v Mexiku a na juhu USA jazminovec vždyzelený/*Gelsemium sempervirens* a v Ázii a Amerike najmä populárny betel – piepor betelový/*Piper betle*. Z čiernych semien povojníka trojfarebného/*Ipomoea violacea* v Strednej Amerike pripravujú „pravdivravnú“ drogu ololihqui (v mexickom štáte Oaxaca tradične známou ako tlilitzin). Omamné povojníky nazývajú aj badoh negro alebo piule, obdobne ako iné omamné popínave rastliny v Mexiku, napríklad *Rivea corymbosa*, *Rhynchoria pha-*

Muchotrávka červená vhadzovaná do svätajánskeho ohňa

seoloides. K takýmto rastlinám sa radí aj mukuna prhlivá/*Mucuna pruriens*, nazývaná akushi alebo kapikacchú, kakalia srdcovetá/*Cacalia cordiflora*, zvaná matví, havajská ruža – striebrobýľ žilkovaná – *Argyrea nervosa*, pochádzajúca z Indie. Z omamných orchideí stačí uviesť oncidium/*Oncidium cebolleta*. Z omamných bylín možno spomenúť napríklad severoamerickú lobelku tabakovú/*Lobelia inflata* a juhoamerickú lobelku (*L. tupa*) – diabol tabak (tabaco el diablo); z Peru až Čile, sincovku kalifornskú/*Eschscholzia californica*, aksamietnicu lesklú/*Tagetes lucida* ako halucinogén Huicholov v Sierra Madre, prérijnú mimózu – desmantus illinojský/*Desmanthus illinoensis*, „anjela smrti“ amazonských šamanov – justiciu bahennú/*Justicia pectoralis*, nazývanú piri-piri, bolekhena alebo masha-hari, uragogu pravú/*Psychotria ipecacuanha*, zorniu širokolistú/*Zornia latifolia* brazílskych Indiánov známou ako „m-conha brava“, lupínú trvácú – vlčí bôb/*Lupinus perennis*, resp. lupínú mnoholistú/*L. polyphyllus* a lupínú žltú/*L. luteus*; v Ázii petúнку fialovú/*Petunia violacea* (šandin), smldník japonský/*Peucedanum japonicum* (fang-k'uei), čínsky feng-feng – la-zernikovec rozložitý/*Siler divaricatum*, líčidlo jedlé/*Phytolacca acinosa* (šang-la), v Afrike koleus Blumeho – africkú prhlavu/*Coleus blumei*, kwashi bušmenov v Botswane – pankracium trojkveté/*Pancreatium trianthum*, slamienu zápachajúcu/*Helichrysum foetidum* a levie ucho/leviu tapu/levi

Lekno biele – symbol čistoty a nevinnosti

ky z lekná veľkého/*Nymphaea ampla*. Mayovia považovali lekno za prvú kvetinu sveta, pretože vyrástla z vody, pričom ju považovali za symbol boha jaguára. Z lotosu modrého/*N. caerulea* zrodil sa Brahma, stvoriteľ sveta a všetkých bytostí. Aj Buddha stotožňuje s lotosom orechovitým/*N. nucifera*. Univerzálny spasiteľ Padmapani drží v ruke lotosový kvet. Naopak Buddha predstavuje klenot v lotose – Mani padme, znázorňovaný ako vystupuje z neho a dosahuje nirvánu (tiež Adi Buddha/Buddha počiatku). Lekno egyptské/*N. lotus* (lotos) symbolizovalo plodnosť rieky Nil, prečo sa stalo súčasťou žezla bohyně Esét. Zrodilo sa z jeho vód (praboha Chnuma) a z neho vyšiel stvoriteľ a boh slnka Ra (cca 2500 prnl.). Predstavovalo symbol čistoty a slnečného jasu, lebo s východom slnka otvára kvet; bránou do lona vesmíru a rozmnožovacím orgánom vód. Išlo o zjavenie Najvyššej bytosti, z ktorej vystúpil boh Ra. Lotos zosobňuje zároveň boha svetla a vône Nefertuma, ale aj bohyňu Esét. (podľa neho – „Ssn“ vzniklo meno Susan/Zuzana). Tiež podľa Rgvéd sa stotožňuje so všadeprítomnou a trvalou bohyňou šťastia a plodnosti Šrí/Lakšmí, nevestou Višnu vynorenou zo speneného mora (vód) s lotosom v ruke (symbol zrodu života z vody). Takto znázorňujú aj Rámovu ženu Sítu a Kršnovu ženu Rukmíní. Symbolizuje aj Buddhovu ženu Prajnápáramitá, ktorá oživuje spasiteľov a dodáva životnú energiu šahtí. Aj v Ríme predstavovalo lekno biele/*N. alba* symbol čistoty a nevinnosti (bohyne Vesty), pred ktorý ukladali vlasy nových vestáliek. K omamným drevinám tropickej Austrálie, Ázie a Afriky patrí najmä „putujúci strom“ s barlovými koreňmi – pandan/*Pandanus* (napríklad voňavý/*P. odorifer*, Sanderov/*P. sanderi*, úžitkový/*P. utilis*).

Z Kameruna sa začala vyvážať kôra „stromu lásky“ – johimbovníka vzpružujúceho/*Pausinystalia yohimba/Corynanthe yohimbe* k zvýšeniu sexuálnej potencie. V Austrálii, na Novej Guinei až v Malajzii k omamným stromom patrí aj bieločkvetá magnóliová *Galbulimima belgraveana* (agara/areriba), v Thajsku kraton/*Mitragyna* (ithang) a v Číne obličníkovec/*Nephelepis topengii* (lung-li), ktorého plody sú jedlé, ale semená jedovaté. V Texase a Novom Mexiku pri Rio Grande v zásobárňach Arapahov spred 3500 rokov objavili semená omamnej sofory dvojkvetej/*Sophora secundiflora* (coralillo). Z tohto regiónu sa zachovali, avšak už z obdobia 7000 rokov prnl., semená z ďalšieho omamného stromu – ungnadie/*Ungnadia*. Na Antilských ostrovoch Indiáni rituálne využívali piscidiu mámlivú/*Piscidia piscipula*, v Suriname a Guayane ciliľivku/*Mimosa hostilis*, nazývanú ju-rema alebo ajuca, v Karibiku a Južnej Amerike čarovnú fazuľu cudzozemskú/*Anadenanthera peregrina* (cohoba-huelca), z ktorej Yanomomovia pripravujú nápoj Jopo/Yopo. Najznámejším omamným stromom Latinskej Ameriky zostáva palma areková/areka betelová/*Areca catechu* (arekový orech) a kola/Cola (napr. končistá/*C. acuminata*, lesklá/*C. nitida*, praslenatá/*C. verticillata*); k iným patria ama/ amasita (*Elizabetha princeps*), taikini (*Heliconia pedunculata*), v Číle v kmeni Hapuche latué (*Latua pubiflora/Lycoplesium pubiflorum*) a u Araukánov keule (*Gomortega keule*).

„Kto je to, kto ničí rastlinu Pu, a oblie zadržuje? Čaruje proti nebu, búri sa proti zemi, a proti Chu-Kil, byline veľkých bohov, čary, odpor a zlé reči vznáša? Ako rastlina Pu nech zanikne taký!“

(zo zbierky Maklu I, 11 – 20)
RNDr. Jozef Klinda